

„A Művész, a Költő és a Nótafa”

avagy a szegedi János vitéz története

1904. november 18-án a Király Színház elbűvölt közönsége véget nem érő tapsviharral jutalmazta Fedák Sárít (Kukorica Jancsit) és Medgyasszay Vilmát (Iluskát) a János vitéz ősbemutatóján. Kacsóh Pongrác-Heltai Jenő-Bakonyi Károly „romantikus és valódi hamisítatlan magyar érzelmeket hordozó dalműve” óriási sikert aratott. Anyyira izgalmasan új jelensége volt a hazai színházi világnak a darab, hogy senkit nem lepett meg, amikor a Pesti Napló alig fél évvel a premier után az alábbi számadatokat közölte a nyájas olvasókkal 1905. április 6-i számában: „A János vitéz 165 eddigi előadását 148 nap alatt 199 200 ember nézte meg, a zongorakivonatokon kívül a füzetes kottából elfogyott 43800 példány, a dalszövegekből a rikkancsok eladtak egymillió (!) példányt...” A konkurens színházi vezetők pedig keserűen húzták el a szájukat: *Hogy ez miért nem nekünk jutott eszünkbe? Hát valóban senkinek sem jutott még eszébe ezelőtt színpadra vinni a János vitézt? Nos, az igazság az, hogy a Király Színházbeli bemutató napján már legalább tizenkét éve kallódott valahol a magyar színházak poros raktáraiban egy szöveggönyv, melynek kissé megsárgult, fakó előlapján ez állt: János vitéz. De felette nem a Kacsóh-Heltai-Bakonyi szerzőtrío neve szerepelt, hanem három másik név: Dankó-Molnár-Pósa. S talán ezek a nevek sem csengtek olyan rosszul, hogy művük a süllyesztőben végezzék... Ám mégis így történt, s ma már csak találgathatjuk, hogy miért...*

A János vitéz színpadra állításának gondolata, ahogy azt Molnár György egy 1890-ben kelt levelében írta; már 1863-ban foglalkoztatta. Vagyis még a Budai Népszínház fennállása idején gondolt a színpadi adaptáció lehetőségére. Ennek feltehetőleg két komoly oka is lehetett: „Az egyik Molnár híres Petőfi tisztelete; mely egyben a Forradalom és Szabadságharc tiszteletét is jelentette. Egy Petőfi-mű színrevitele ebben az értelemben - gondoljunk csak a János vitéz legyőzhetetlen magyar huszáraira - politikai állásfoglalást is jelentett, volna. Márpedig Molnár Budai Népszínháza művészeti és politikai porond is volt egyszerre. De legalább ilyen fontos ok lehetett, hogy a János vitéz története számtalan alkalmat és lehetőséget ad látványos színpadtechnikai megoldások alkalmazására, rafinált színpadi gépezetek működtetésére, grandiózus tömegjelenetek komponálására. Molnár pedig éppen ezekhez értett mindenkinél jobban! S mellékesen tisztában lehetett azzal is, hogy az ilyen fényes kiállítású darabok mindig biztos kasszasikert jelentenek. Mint ahogy kasszasiker volt a Budai Népszínház általa rendezett és páratlan látványosságokban bővelkedő Dunanan apó utazása és Az ördög pirulái is.

Azonban a János vitéz színpadi változata sem 1863-ban, sem később nem készült el, egészen 1890-ig. Ekkorra azonban Molnár hírneve már erősen megkopott, és elfeledett művészként Pesten egy Vas utcai fogadóban bérelt hónapos szobát a részére folyósított életjáradékból. S bár jó három éve már nem játszott és nem rendezett, mégis folyamatosan dolgozott, és hitt a színpadi visszatérésben, amelynek biztosítékát éppen a János vitézben látta.

A több mint 20 éve dédelgetett álom mégis először Szegeden kezdett tetet ölteni, valamikor 1886 végén, 1887 elején. Itt született meg a konkrét elhatározás a színrevitelről, itt állt össze a szerző gárda: A Művész, Molnár György, a Költő, Pósa Lajos és a Nótafa, Dankó Pista, és itt kezdtek meg az érdemi munkát.

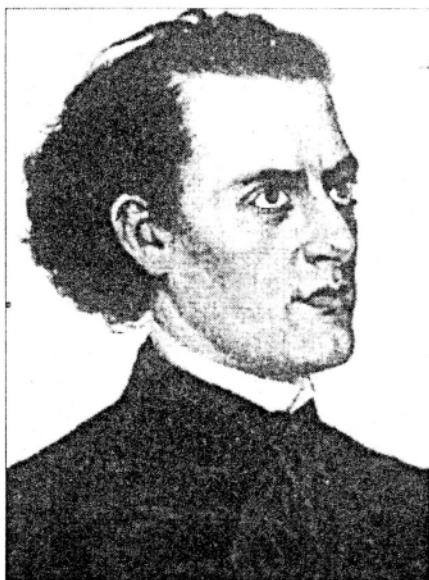
Bemutatni senkit nem kellett a másoknak, hiszen jól ismerték egymást. Molnár, aki pályafutása során többször is megfordult hosszabb-rövidebb időre Szegeden, még 1876-os vendégjátéka idejéből ismerte Dankót, míg Pósaival, aki 1881 és 1889 között volt a Szegedi Napló munkatársa 1882-es szegedi fellépésekor találkozott (ha már nem ismerték egymást Pestről hamarabb). Pósa és Dankó szintén 1881 óta ismerték egymást, sőt 1883 óta komoly barátságban és munkakapcsolatban is álltak; hiszen Pósa dalainak nagy részét Dankó zenésítette meg. Így kettejük mögött 1886-ra már jelentős és országos elismertség és siker állt. Mindhárman a szegedi művészeti és közélet jelentős és közmegbecsülésének örvendő

alakjai voltak, ahogy mondani szokták, egy húron, jelen esetben Dankó hegedűjének húrján pendültek, s nemcsak a régi Hungária szálló kávéházában, törzshelyükön, ahol gyakorta hajnalig mulattak és mulattattak sok szegedi korhely polgárt, hanem a színházban is. Hiszen 1886 őszén, Szegeden mutaták be Molnár György A zsellér leány című három felvonásos népszínművét (saját rendezésben), melynek zenéjét Dankó Pista komponálta, a dalok szövegét pedig Pósa írta. Ezen első közös szerzeményük osztatlan sikert aratott Szegeden, s nemcsak ott, de Budán és Aradon is.

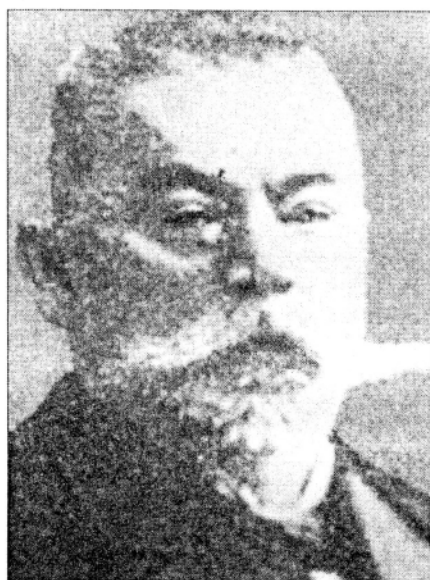
Mivel a darab színrevitele után Molnár 1887 júniusában végleg elhagyta Szegedet, biztosra vehető, hogy a János vitéz munkálatait még szegedi tartózkodása alatt megkezdték, talán éppen A zsellér leány sikerén felbuzdulva.

Természetesen a színpadi adaptáció munkájának rá eső részével mindenki tisztában volt, mégis, jó három esztendőbe telt csak a szöveggönyv elkészítése. A költemény dramatizálását természetesen Molnár vállalta, aki azon melegében, még Szegeden hozzá is látott a munkához. Csakhogy, amint említettük, 1887 júniusában kénytelen volt Pestre költözni, így nem tudott folyamatos kapcsolatot tartani Pósaékkal. Ráadásul Pósa amúgy is afféle ráérősen lassú ember volt, akinek szüksége volt a nógatásra, hogy haladjon is a dolgával. Amíg Molnár mellette volt Szegeden, noszogatta is rendszeresen, így a dalokkal és a prózába átvezető részek megírásával szépen haladt. De amint Molnár elhagyta Szegedet, Pósa újra elkényelmesedett. Dankó pedig hiába rukkolt elő szebbnél szebb dallamokkal, szöveggönyv nélkül nem sokat tehetett.

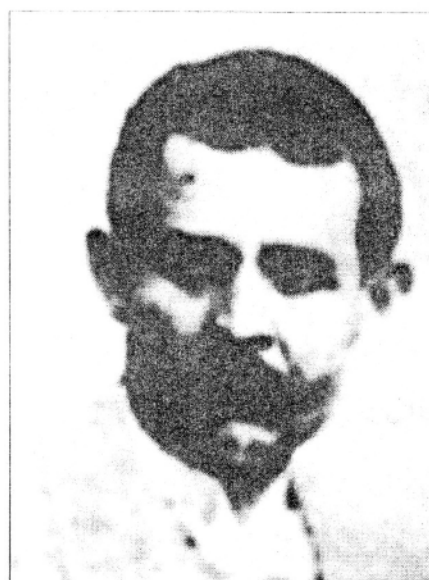
Molnár azonban mindent megtett a szöveggönyv befejezése érdekében. Állandó levelezésben állt Nikolits Döme ügyvéddel, Pósa és Dankó jó barátjával. Egyrészt rajta keresztül igyekezett Pósa gyorsabb munkára bírni, másrészt kisebb-nagyobb pénzüsszegeket kért tőle „Petőfi szelleme nevében” a János vitéz színrevitelével kapcsolatos kiadások fedezésére. Nikolits régi tisztelője volt Molnárnak, 1881 óta pedig közeli barátja is, mikor Molnár Aradon egy közös ismerősük kerti villájában húzta meg magát, míg megírta önéletrajzának két kötetét. Nikolitsnak, mint művészetpártoló és irodalombarátnak óriási szerepe volt abban, hogy Molnár könyvét akkor kiadják és ez megfelelő anyagi hasznót is hozzon az éppen (megint) teljesen elszegényedett művésznak. Mecénási és hitelezői szerepe később is megmaradt, feltehetően Nikolits anyagi áldozatának köszönhetően mutatták be Szegeden A zsellér leányt 1886-ban. Nem véletlenül ajánlotta e művét Molnár „nagyságos Nikolits Döméné született Serbán Betti úrnőnek tisztelettel”. Molnár Pesten, amellet, hogy folytonosan ösztökélnie kellett Pósa barátját, azonnal

Molnár György

Pósa Lajos

Dankó Pista

felvette a kapcsolatot Galó Györggyel, az 1875-ben megnyílt Népszínház főgépészmesterével, aki maga is valóságos technikai és ötletdús színházi polihisztor volt, hogy megtervezzék mindazokat a rendkívül komplikált színpadi gépeket, amelyeket a darab gördülékeny előadása megkívánt. Molnár ugyanis Petőfi elbeszélését öt - tíz perces változásokra aprózta fel (talán emlékezve arra, hogy A zsellér leány című darabjának éppen a lassú jeleneteit kifogásolta a kritika). Emiatt a nyílt színi változásokhoz igen rafinált és célszerű gépeket kellett készíteni, nem beszélve azokról a jelenetekről, ahol mesebeli lények, helyszínek jelentek meg, vagy csodás jelenések játszódtak le. Márpedig ismerve Molnár rendezői elképzeléseit, ezen látványokban bővelkedő részeket kellően kihangsúlyozva kívánta megjeleníteni az előadáson. Úgy tervezték, s ebben talán Galóval való kapcsolata is közrejátszott, hogy amint elkészült a szöveggönyv, azt azonnal benyújtják *Evva Lajosnak*, a Népszínház akkori igazgatójának, akiről joggal feltételezte Molnár, hogy kapva kap az unikális ötleten, miközben Dankó megkomponálja a muzsikát. Csakhogy Pósa igencsak el volt maradva a dalokkal, holott Molnár már elkészült a jelenetkészítések nagy részével is, és Galó már a gépek mintáit és makettjeit készítette. Éppen ezért kitörő örömmel nyugtázta Molnár, hogy Pósa 1889 végén újra Pestre költözik, hogy beindítsa új gyermekeknek szóló lapját az "Én Újságomat". Hogy újra közvetlen kapcsolatba kerültek, Molnár úgy gondolta, pár hét alatt befejezik a szöveggönyv hiányzó részeit. De Pósa csak 1890 elején érkezik meg Pestre, s akkor is, ahelyett, hogy a János vitézzel foglalkozna "csak bontogatja a millió-billió gyermek levelet szakadatlan napokon át, hónapokon keresztül". Annnyira lefoglalja az Én Újságom szerkesztése, hogy 1890 áprilisában Molnár kétségbeesetten fakad ki Nikolitsnak egy levelében: "Nagyon oda vagyok testileg és a János vitéz miatt lelkileg is... Ha Pósa nem, Gáspár Imre (a Pesti Napló munkatársa) megírná a János vitéz összekötő részeit. Pósa örökké majd-majd-oz, már nem bírom ebből származó kínjaim tovább elviselni." De talán Pósa hiúságát bántja, hogy Molnár mással akarja befejeztetni a darabot, és összeszedi magát, amitől felgyorsulnak az események. Június 8-án rég nem tapasztalt derűvel ír Molnár aradi barátjának: "Még az utolsó dalrész s a jelenetkészítések is meg vannak a János vitézből. Most a másolás tisztaitása folyik, azután elküldetik *Evvanak* s mehet, menni fog ősszel-télen, azután a német színpadokra s innét a világot bejáró végtelen körútra. Soha még nem fordult elő a színpadon ilyen minden ízében szép, tündéresen drámai látványosság..."

Még június 8-án kelt levelében Molnár a leendő külföldi jogdíjak kontójára öt forintot kér Nikolitstól, de végül hosszas kintlódás után július 28-án véglegesen elkészül a szöveggönyv. Utolsó, Nikolits-hoz írott levelében július 29-én így ír erről Molnár "Tegnap a Mátyás-kávéház egyik magánszo-

bájában Pósa Galó előtt és előttem, olvasta az egész János vitézt. Most bekötjük s holnap *Evvanak* beadja. Nem lehet rövid szókkal leírni, milyen minden ízében gyönyörű mű lett belőle... Én azt hiszem, hogy már decemberben a színpadon láthatjuk majd!"

Augusztus elsején valóban beadják egy példányát a Népszínház igazgatóságának, egy másikat elküldenek Nikolitsnak, míg egy harmadikat soron kívül Dankónak postáznak, aki nem tétovázik és belefog a komponálásba. Nem kell hozzá csak pár nap, és el is készül a nyitánnyal...

Ám ez az utolsó momentum, amit a Molnár-Pósa-Dankó-féle János vitézről tudunk. Színpadra soha nem állítják, s még a szöveggönyv példányai is eltűnnek. Illetve valahol, ki tudja melyik színház mélyén, ott kell, hogy legyen belőle legalább egy. Maga *Ditrói Mór*, a Vígszínház legendás igazgatója is olvasta a darabot, neki éppen Nikolits küldte el annak egy példányát 1904-1905 tájékán, s ugyanő állította, hogy a század elején még forgalomba volt színházi körökben és igen sokan el is olvasták. Kérdés azonban, hogy miért nem lett belőle soha előadás?

Nem tudni az okokat biztosan, de egy-két momentumot nagy valószínűséggel annak tarthatunk. Először is nincs rá bizonyíték, hogy Dankó életében valaha is befejezte volna a János vitéz partitúráját. Ráadásul Molnár, aki az egész vállalkozás szellemi atyja és annak mozgatója volt, 1890 őszén súlyosan megbetegedett, majd 1891. szeptember 30-án el is hunyt. Így már nem volt, aki tovább vigye a János vitéz ügyét a színházi világban, főleg nem úgy, hogy a zenei rész hiányzott.

Szintén *Ditrói Mór* állította, hogy a darab, annak technikai bonyolultsága, apró részekre töredezettsége miatt nem volt alkalmas színházi előadásra. Illetve ehhez olyan költségvetés kellett volna, amit sem akkor, sem később egy színház sem vállalt föl.

További hibaként rótták fel, elsősorban Pósnak, hogy az a költő elbeszélés egyes verzzakait szó szerinti vette át, és éppen csak az egyes részek rímes összekötésére szorítkozott.

Mindezekre vonatkozó bizonyítékok azonban máig sincsenek, mivel, mint mondtuk, a szöveggönyv nyomtalanul eltűnt. Így az a lényeges kérdés sem tisztázott, hogy a Kacsóh-Heltai-Bakonyi-féle János vitéznek van-e köze a Molnár-Pósa-Dankó féle változathoz. Egyáltalán tudtak-e annak létezéséről Heltaiék, vagy netán fel is használták azt?

De bárhogyan is történt, egy dolog biztos: A Molnár-Pósa-Dankó-féle "szegedi János vitéz" történetének végére akkor került végérvényesen pont, amikor 1904. november 18-án a Király színház elbűvölt közönsége véget nem érő tapsviharral jutalmazta Fedák Sárít (Kukorica Jancsit) és *Medgyasszay Vilmát* (Iluskát) a János vitéz ősbemutatóján.

Sándor Attila